Code: A-M616121-M	**I SEMESTER EXAM - 2025-26**	5 × 55
Std.: XII	Sub: MARATHI	Marks: 80
Date:	Roll No.:__________	Time: 3 hrs

विभाग 1 – गद्य (गुण 20)

प्र. 1 अ) **पुढील गद्य-उताऱ्याच्या आधारे सूचनांनुसार कृती करा.**

1) **पुढील चौकटी पूर्ण करा.** (2)

i) [ ] ← मानवी जीवन विभागणारे घटक → [ ]

ii) विकसित देशातील रस्ते → [ ], [ ]

> आता माणूस घरातून दारात आला, की वाहनावर आरूढ होतो. वेळ थोडा असतो. कामे बरीच असतात. पायी चालत ती उरकता येत नाहीत. जीवन हे दशदिशांना विभागलेले आहे. मुलांची शाळा एका टोकाला, आपले कार्यालय दुसऱ्या टोकाला, मंडई एका बाजूला तर दवाखाना दूर, कुठल्या तरी दिशेला. जीवनाची ही टोके सांधणार कशी? जोडणार कशी? शेवटी गती ही घ्यावीच लागते. यथाप्रमाण गती ही गरज आहे; पण अप्रमाण, अवास्तव आणि अनावश्यक गती ही एक विकृती आहे. आपली कामे यथासांग पार पाडावीत, एवढा वेग जीवनाला असावा. त्यापेक्षा अधिक वेग म्हणजे अक्षम्य आवेग म्हणावा लागेल. तो आत्मघातकी ठरतो. अमेरिकेसारख्या विकसित देशात माणसे वेगाने जीवन जगतात. घरोघर आणि दरडोई वाहन उपलब्ध असते. रस्तेरुंद, सरळ, निर्विघ्न आणि एकमार्गी असतात. घरे, कार्यालये, बाजारपेठा यांत निदान शंभर मैलांचे किमान अंतर असते. जवळच्या जवळ सगळे असे सहसा नसते. अंतरावरच्या गोष्टींशी जवळीक साधण्यासाठी दूरवर जावे लागते. यातून माणसामाणसांत दुरावा निर्माण होतो. तो जाचदायक आणि असह्य होऊ नये म्हणून वेगाचा आश्रय घेतला जातो. वेगामुळे माणसे बेभान होतात. भान हरपले म्हणजे अस्वस्थता विरून जाते. वेगात एक बेहोषी असते.

2) 'अमेरिकेत माणसे वेगाने जीवन जगतात' कारण स्पष्ट करा. (2)

3) 'वाहनाची अतिगती ही विकृती आहे.' स्पष्ट करा. (4)

किंवा

'अधिक वेग म्हणजे अक्षम्य आवेग, तो आत्मघातकी ठरतो.' या विधानाचा अर्थ सोदाहरण स्पष्ट करा.

आ) **पुढील गद्य उताऱ्याच्या आधारे सूचनांनुसार कृती करा.**

1) **आकृती पूर्ण करा.** (2)

लेखकाने सांगितलेल्या आनंदाच्या गमती → [ ], [ ], [ ], [ ]

2) **पुढील चौकटी पूर्ण करा.** (1)

i) आनंदाला आकर्षित करणारा – [ ]

ii) शरीर आणि मन यांना जोडणारा सेतू – [ ]

3) **योग्य की अयोग्य ते लिहा.** (1)

i) आनंदाचं भान जागृत ठेवणं हेच आनंदाचं रहस्य आहे. – [ ]

ii) आपल्याला दृष्टी लाभली आहे, हे आपण विसरतो .– [ ]

(P.T.O)

आनंदाची गंमत अशी आहे, की तुम्ही शोधू लागलात, की तो दडून बसतो, पकडू गेलात, की हातातून निसटतो. आनंदासाठी जितका आटापिटा कराल, तितका तो हुलकावण्या देतो. जितका सहजपणे घ्याल, तितका आनंद सहज प्राप्त होतो. आनंद असतोच. तो अनुभवता मात्र यावा लागतो.

आनंदाच्या बाबतीत कळसा काखेत असूनही आपण गावाला वळसा घालीत असतो. आनंद आपण बाहेर शोधत असतो आणि तो मात्र आत असतो. आनंद आपल्या मनातच असतो. आनंदाच्या झऱ्याचा उगम आपल्या अंतरंगातच असतो.

हे खरं आहे, की आनंद सर्वत्र असतो; पण अंतरंगात आनंद असेल, तरच तो अनुभवता येतो. आनंदाचं नातं जुळतं, ते फक्त आनंदाशी. आनंदाला आकर्षित करतो, ता फक्त आनंदच. आनंदाला प्रसवतो, तोही आनंदच.

आनंदाचं भान जागृत ठेवणं हेच आनंदाचं रहस्य आहे. असंख्य, अगणित पातळ्यांवर आनंद अनुभवता येतो. आपल्या आयुष्यासोबत ज्याचं अस्तित्व असतं, तो म्हणजे अस्तित्वाचा आनंद. आपलं अस्तित्व आपण नेहमीच गृहीत धरून चालतो आणि अस्तित्वाच्या आनंदाला मुकतो. आपल्या अस्तित्वाची साक्ष देत असतो, तो आपला श्वास.

आपल्या श्वासाचंही आपल्याला भान नसतं. खरंतर श्वास हा शरीर आणि मन यांना जोडणारा सेतू असतो. हा सेतू आपण जाणीवपूर्वक वापरत नाही. पोटातून खोलवर श्वास घेणं केवळ आरोग्यासाठी चांगलं असतं, असं नव्हे, तर त्यामुळे मनही शांत होतं. मुख्य म्हणजे श्वासाचं बोट धरून मनापर्यंत पोहोचता येतं, मनाशी नातं जोडता येतं.

पण आपण श्वासाकडे लक्षच देत नाही. आयुष्यातला एकेक क्षण येतो आणि जातो. आपण क्षणांकडे लक्ष देत नाही. एकेक दिवस उजाडतो, मावळतो. आपण दिवसाकडे लक्ष देत नाही. सूर्योदय, सूर्यास्त होतो, तोही आपण नीट पाहत नाही. तो दिसतो, तेव्हा आपल्याला दृष्टी आहे, हेही आपण गृहीत धरतो. जे जे आनंद देणारं आहे, ते गृहीतच धरून चालल्यामुळे आपल्याला ना सृष्टीचं कौतुक वाटतं, ना दृष्टीचं. आपल्या श्वासाचं, आपल्या अस्तित्वाचं, आपल्या अस्तित्वाच्या आनंदाचं भान हवं. आपलं अस्तित्व हीच एक कमाल आहे. एक अद्भुत सत्य आहे. भले सापेक्ष असेल, पण सत्य आहेच. जीवनाच्या, युगायुगांच्या खडतर तपश्चर्येनंतर हा मानवी जन्म लाभला आहे. तो लाभला आहे, हेच आनंदासाठी एक सबळ कारण आहे. आनंदासाठी आपलं 'असणं'ही पुरेसं आहे; किंबहुना आपलं 'असणं' हीच आनंदाची खूण आहे, अभिव्यक्ती आहे.

एखादी आनंददायक घटना घडते. तरीही आपल्याला म्हणावा तितका आनंद होत नाही, त्याची काही स्पष्ट कारणं असतात. एखाद्या नाट्यस्पर्धेत तुम्हांला सर्वोत्कृष्ट अभिनयाचं बक्षीस मिळतं; पण तुमच्या मते ते खरं तर दुसऱ्या एखाद्या कलाकाराला मिळायला हवं असेल, तर आनंद होऊनही रुखरुख लागून राहते. आनंद हा निखळ असेल, तरच तो आनंद असतो. 'खरा' असेल, तरच तो अनुभवता येतो.

4) 'प्रत्येक माणसाला आपल्या अस्तित्वाचे भान असणे गरजेचे आहे.' तुमचे मत लिहा. (4)

अपठित गद्य

इ) पुढील अपठित उताऱ्याच्या आधारे सूचनांनुसार कृती करा.

1) आकृती पूर्ण करा. (2)

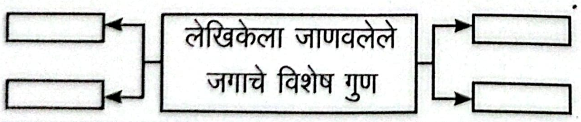

मैत्रीमध्ये सहवासाला काही महत्त्व असतेच जुन्या लोणच्यासारखी जुनी मैत्री मुरत जाते एकमेकांचे स्वरूप एकमेकांना बरेचसे कळलेले असते. त्यामुळे अशा मित्रासमोर किंवा मैत्रिणीसमोर आपली विशिष्ट प्रतिमा उभी करण्याची गरज राहत नाही. आपण जसे आहोत तसे, निखळपणे, निर्भरपणे तिथे प्रकट होतो. या साध्या स्वाभाविक संबंधांतून आपल्याला एक स्थैर्य लाभते. भोवतालच्या फसव्या, अस्थिर, पूर्व, मतलबी जगात मैत्रीची अशी स्वाभाविक, सहज स्थाने म्हणजे आपला एक मोठा आधार असतो. तिथे पायाखालची जमीन ही जमीनच असते. मयसभेप्रमाणे जमीन समजून पाय टाकावा, तर तो पाण्यात खोल जावा आणि पाणी समजून पाऊल टाकायला जावे, तर टणक, खडबडीत अमीन लागावी, असे या मैत्रीत घडत नाही. म्हणून मैत्रीचे असे एखादे तरी ठिकाण माणसाला हवेच.

– शांता शेळके (आनंदाचे झाड)

2) **चौकटी पूर्ण करा.** (1)

i) मैत्रीमध्ये महत्त्वाचा असलेला – [ ]

ii) जुनी मैत्री या सारखी मुरते – [ ]

विभाग 2 – पद्य (गुण 16)

प्र. 2 अ) **पुढील कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.**

1) **आकृती पूर्ण करा.** (2)

i) कवितेतील विरोधाभास दर्शविणाऱ्या गोष्टी → [ ] [ ] [ ] [ ]

रंगुनी रंगांत साऱ्या रंग माझा वेगळा!
गुंतुनी गुंत्यांत साऱ्या पाय माझा मोकळा!

कोण जाणे कोठुनी ह्या सावल्या आल्या पुढे;
मी असा की लागती ह्या सावल्यांच्याही झाळा!

राहती माझ्यासवें हीं आसवें गीतांपरी;
हें कशाचें दु:ख ज्याला लागला माझा लळा!

कोणत्या काळीं कळेना मी जगाया लागलों
अन् कुठे आयुष्य गेलें कापुनी माझा गळा!

सांगती 'तात्पर्य' माझें सारख्या खोट्या दिशा :
''चालणारा पांगळा अन् पाहणारा आंधळा!''

माणसांच्या मध्यरात्रीं हिंडणारा सूर्य मी :
माझियासाठी न माझा पेटण्याचा सोहळा!

2) कवीच्या आयुष्याने केलेली त्याची फसवणूक तुमच्या शब्दांत स्पष्ट करा. (2)

3) 'मी मध्यरात्री हिंडणारा सूर्य आहे.' असे कवी स्वत:बाबत का म्हणतो ते लिहा. (4)

ब) **पुढील कव्यपंक्तीतील भावसौंदर्य स्पष्ट करा.**

1) 'काळ्या आईला, हिरवं गोंदते बाई गोंदते ।' (4)

क) 'रे थांब जरा आषाढघना, बघुं दे दिठि भरून तुझी करूणा,
कोमल पाचूंची ही शेतें, प्रवाळमातीमधलीं औतें,
इंद्रनील वेळूंची बेटें' दिलेल्या पदयपंक्तींचे रसग्रहण करा'.

विभाग 3 – कथा साहित्यप्रकार (गुण 10)

प्र.3 अ) दिलेल्या उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

1) आकृती पूर्ण करा.

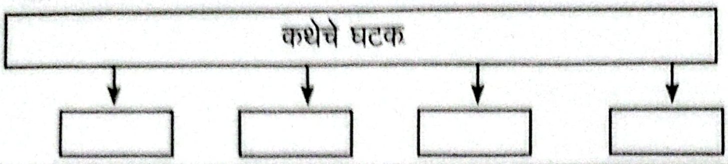

कथाबीज : कथाकार त्याच्या प्रतिभाशक्तीने एखाद्या घटनेत वास्तवाचे व कल्पनेचे रंग भरतो. हे करताना तो निसर्ग, समाज, सांस्कृतिक संदर्भ, वातावरण इत्यादी घटकांचे साहाय्य घेतो. या सर्व घटकांच्या मदतीने घटनामालिकेचे कथात्म साहित्यात रूपांतर होते; म्हणून कथेत 'घटना' हा महत्त्वाचा भाग ठरतो. कथेत या मूळ घटनेलाच 'कथाबीज' असे म्हणतात.

कथानक : कथानकात घटना, प्रसंग, पात्रांच्या कृती, स्वभाववैशिष्ट्ये, वातावरण इत्यादींचे तपशील हळुवारपणे उलगडत जातात. कथेत कथानकातील घटकांचे एकत्रीकरण केले जाते. या एकत्रीकरणातून कथेची मांडणी आकाराला येते. हे कथानक उलगडताना त्यातील प्रवाहीपणही जपले जाते. कथाकाराच्या मनात कथेच्या अनुषंगाने निर्माण झालेला भावाशय वाचकांपर्यंत पोहोचवण्यासाठी कथन करणे हे कथानकाचे प्रयोजन असते.

पात्रचित्रण : पात्रचित्रण हा कथेचा महत्त्वपूर्ण घटक आहे. पात्रचित्रणातून कथेचा आशय पुढे पुढे जात राहतो. कथाकार एखाद्या पात्राची वृत्ती, कृती, उक्ती, भावना, विचार, कल्पना, संवेदना, जीवनदृष्टी, जीवनपद्धती इत्यादींच्या चित्रणातून त्या व्यक्तीची शब्दरूप प्रतिमा तयार करत असतो. या शब्दरूप प्रतिमेला 'पात्र' असे म्हणतात. कथेतील पात्रांना वास्तवातील माणसांप्रमाणे रेखाटले जाते, म्हणून वाचकांची त्या पात्रांशी जवळीक साधली जाते. ही पात्रे कथाकाराची 'स्व' निर्मिती असते.

वातावरण निर्मिती : कथेला स्थळ–काळाबरोबरच सामाजिक, भौगोलिक, सांस्कृतिक, राजकीय इत्यादींनी युक्त वातावरण असते. या वातावरणाचा वाचकांवर परिणाम होऊन तो कथानकाशी एकरूप होतो. वातावरणाचा पट जितका सघन तितकी कथा सकस होते.

विभाग 4 – उपयोजित मराठी (गुण 14)

प्र. 4 अ) पुढील कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (4)

1) मुलाखत घेताना कशा प्रकारे काळजी घ्यावी लागते ते तुमच्या शब्दांत लिहा.
2) माहितीपत्रकाच्या रचनेची कोणतेही दोन वैशिष्ट्ये लिहा.
3) मुलाखतीचे प्रमुख हेतू तुमच्या शब्दांत स्पष्ट करा.

ब) पुढील कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (10)

1) 'हुरडा पार्टी' या विषयासाठी माहितीपत्रकाचा नमुना तयार करा.
2) मुलाखतीची पूर्वतयारी व समारोप याविषयीची तयारी कशी करता येईल ते उदाहरणासह लिहा.
3) महाराष्ट्रीयन पद्धतीचे सुग्रास भोजन उपलब्ध करून देणाऱ्या भोजनगृहाचे माहितीपत्रक तयार करण्यासाठी कोणकोणते मुद्दे विचारात घ्याल ते लिहा.

विभाग 5 – व्याकरण व लेखन (गुण 20)

प्र. 5 अ) पुढील कृती सोडवा.

1) कंसातील सूचनांप्रमाणे वाक्यरूपांतर करा. (4)

i) अबब ! काय हा चमत्कार ! (विधानार्थी करा.)

ii) पांढरा रंग सर्वांना आवडतो. (प्रश्नार्थी करा.)

iii) दवाख्यान्यात मोठया आवाजात बोलू नये. (होकारार्थी करा.)

iv) सकाळी फिरणे आरोग्यास हितकारक आहे. (नकारार्थी करा.)

2) पुढील कोणत्याही दोन वाक्प्रचारांचा अर्थ सांगून वाक्यांत उपयोग करा. (4)

i) चेहरा उजळणे ii) मायेची पाखर घालणे

iii) अंगावर काटा येणे iv) आटापिटा करणे

3) पुढील शब्दांसाठी पारिभाषिक शब्द लिहा. (2)

i) जनगणना – ii) नागरी संरक्षण –

ब) पुढीलपैकी कोणत्याही एका विषयावर निबंध लिहा. (10)

(200 ते 250 शब्द मर्यादा)

i) मी अनुभवलेला निसर्ग ii) माझा आवडता खेळ

iii) स्वच्छतेचे महत्त्व iv) मी शिक्षक झालो तर ....

v) युग तंत्रज्ञानाचे